

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ткаленко С.І., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Анотація. У статті висвітлені особливості структурної перебудови вітчизняної економіки, а саме інвестиційно-інноваційна її модернізація, яка є головним інструментом забезпечення конкурентоздатності держави. В умовах сучасного розвитку суспільства та формування суспільства інформаційної економіки, вітчизняній економіці слід адаптуватися до змін, що викликані так званою четвертою промисловою революцією. Це можливо лише за умов здійснення фундаментальних зрушень в бік від традиційного виробництва промисловості до поширення і більшого використання ІКТ, рушійними силами таких зрушень є інвестиції та інновації. Метою статті є всебічний аналіз та оцінка інвестиційно-інноваційної модернізації економіки України, задля пошуку шляхів підвищення її ефективності. Методичну основу даної статті становлять методи аналізу і синтезу, порівняльний та системний підхід при дослідженні сьогодишніх реалій. В даній статті проведено аналіз інвестиційної активності України, а саме проаналізовані загальні показники обсягів залучених інвестицій в Україну за останні п'ять років, на підставі чого стверджуємо, що економіка України характеризується низьким рівнем залучення іноземних інвестицій; проведено порівняння і аналіз державних інвестицій в НДДКР у ЄС, розвинутих країнах та України, на підставі чого зазначаємо, що Україна майже не приймає участі у фінансуванні досліджень і розробок (менше 0,1%), в той час як у ЄС найменший показник у Латвії майже у чотири рази більший; проаналізовано та проведено порівняння інвестицій інституційних секторів ЄС та України, на підставі чого виявлені секторальні тенденції капіталовкладень. Загалом на підставі ґрунтовного аналізу виявлені прогалини в інвестиційно-інноваційній модернізації національної економіки, що не сприятиме досягненню тих цілей і завдань, які зазначені у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Практична значущість статті полягає у можливості використання авторських пропозицій при модернізації економічного розвитку України.

Ключові слова: модернізація економіки, технологічні інновації, інвестиційна активність, інноваційний розвиток, інформаційно-комунікаційні технології.

THE INVESTMENT- INNOVATIVE MODERNIZATION OF THE ECONOMY UKRAINE AT THE MODERN PHASE

Svitlana Tkalenko, PhD in Economics, Associate Professor

Vadym Hetman Kyiv National Economic University

Summary. The article listed the features of restructuring the national economy, investment and innovation of modernization, which is the main instrument for ensuring the competitiveness of the state. In the modern social development and the formation of social information economy, the national economy should adapt to changes caused by the so-called fourth industrial revolution. This is possible only on condition that fundamental changes away from traditional manufacturing industry to greater dissemination and use of ICT. The main principles of formation of such progress are investment and innovation. The aim of the paper is comprehensive analysis and evaluation of investment and innovative modernization of the Ukrainian economy to find ways to improve its effectiveness. Methodological basis of this article are the methods of analysis and synthesis, comparative and systematic approach in the study of current realities. In this article the analysis of investment activity in Ukraine, analyzed the overall performance of the volume of attracted investments in Ukraine over the past five years and note that Ukraine's economy is characterized by a low level of attracting foreign investment; analyzed public investment in R&D in the EU, developed countries, and Ukraine, and we note that Ukraine is almost does not participate in the financing of research and development (less than 0.1%), while the lowest rate in the EU in Latvia is almost four times as much; we analyzed and compared the investment of institutional sectors of the EU and Ukraine, and identified sectoral investment trends. During the analysis found gaps in investment and innovative modernization of the national of economy of that does not contribute to the goals and objectives which are listed in the Strategy for Sustainable Development «Ukraine – 2020». The practical significance of the article is the possibility of use copyright proposals for modernization of Ukraine's economic development.

Keywords: modernization of the economy, technological innovation, investment activity, innovative development, information and communication technology.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ століття характеризується переходом до нового етапу розвитку суспільства, який отримав назву «інформаційне суспільство», «суспільство інформаційної економіки», «економіка, заснована на знаннях», «постіндустріальна ера», де головним фактором виступають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), основу яких становлять інвестиції та інновації.

Наслідки останньої світової фінансово-економічної кризи 2007-2008 рр. Україна відчуває до сих пір, і одночасно криза стала каталізатором модернізаційних процесів на основі інвестиційно-інноваційних засад. Сучасна криза – це криза індустріально-ринкової парадигми, ідеології, концепції, моделі розвитку світового господарства, яка має бути замінена на нову інноваційно-синергічну інформаційну парадигму, модель суспільно-економічного розвитку, формування економіки знань. Отже, на сучасному етапі розвитку економіки України, в контексті її євроінтеграційного вектору розвитку, держава повинна забезпечити економічне зростання за рахунок структурної перебудови вітчизняної економіки і технологічної модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інвестиційної політики, створення інвестиційно привабливого середовища, залучення інвестицій займаються значна кількість вітчизняних фахівців, серед яких варто виокремити наукові праці В. Геєця, Д. Лук'яненко, О. Рогача, В. Федоренко, А. Філіпенко тощо, а також іноземні фахівці, серед яких виокремимо праці Д. Бейлі, Дж. Джоргенсона, М. Міллера, Дж. Модільяні, Ф. Шарпа, К. Хассет та інші. Проблематикою реалізації інноваційної політики займаються такі провідні вітчизняні фахівці, як В. Будкін, Г.О. Андрощук, Бочарова Н. тощо, і серед іноземних фахівців варто визначити Лінгард Ж. Б. Лундвалл, Р. Нельсон та інші.

Невирішені складові загальної проблеми. Проблемами інвестиційної та інноваційної політики, модернізації економіки займаються ряд як зарубіжних, так й іноземних фахівців. Втім незважаючи на велику кількість досліджень не достатньо зроблено кроків в контексті інвестиційно-інноваційної модернізації національної економіки та не надано практичних рекомендацій з пошуку шляхів залучення інвестицій, у тому числі іноземних у дослідження і розробки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є всебічний аналіз та оцінка інвестиційно-інноваційної модернізації економіки України, задля пошуку шляхів підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу досліджень. Рушійною силою у забезпечення конкурентоздатності виступають інвестиції та технології. Динаміка залучення інвестицій є основою довгострокового розвитку економіки, фундаментом відтворювального процесу, сприяє розширенню високотехнологічних форм відтворення основного капіталу, накопиченню високоінтелектуального людського капіталу. Отже, у забезпеченні конкурентоздатності країни головним інструментом стає інноваційно-інвестиційна модернізація вітчизняної економіки (інноваційна та інвестиційна політика).

В основі інноваційно орієнтованої економіки лежать два показники: легкість ведення бізнесу та інновації. За рейтингом Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2015-2016 рр., Україна за фактором інноваційності і легкості ведення бізнесу посіла 72 місце (за індексом інноваційності посіла в зазначеному рейтингу 54 місце і за індексом легкості ведення бізнесу – 91) серед 140 країн світу [1, с. 32]. Загалом непогані потенційні передумови модернізації економіки у контексті інвестиційного та інноваційного розвитку.

Складова інноваційності характеризує технологічні інновації, які є важливими для економіки будь-якої країни. Технологічні новації вимагають умов, що сприяють інноваційній діяльності як з боку державного, так і приватного секторів. Це означає необхідність достатніх інвестицій в наукову дослідження і розробки (R&D), присутність високоякісних дослідних інститутів, які формують знання, необхідних для нових технологій. Співробітництво у галузі досліджень і розробок між НДІ, університетами та промисловістю сприятиме формуванню нової моделі споживання і промисловості, а також підвищенню конкурентоспроможності, як товарів, так і загального індексу країни. Легкість ведення бізнесу розкриває якість бізнес-клімату в Україні і якість бізнес-мереж (складність відкриття, отримання дозволів, реєстрація власності, рівень оподаткування тощо).

Отже, у посткризовий період мають відбутися фундаментальні зрушення в бік від традиційного виробництва промисловості до поширення і більшого використання ІКТ, що дає початок використання нових моделей споживання і промисловості, а вітчизняній економіці слід адаптуватися до змін, що викликані так званою четвертою промисловою революцією, й варто скористатися цими перевагами.

Однією з рушійних сил таких фундаментальних зрушень виступають інвестиції. У табл. 1 наведені загальні обсяги залучених інвестицій в економіку країни.

Аналіз даної таблиці показує, що незважаючи на зростання залучення іноземних інвестицій в економіку країни в абсолютних показниках, обсяг капітальних інвестицій та фінансування інноваційної діяльності з 2012 року має тенденцію до зменшення.

Таблиця 1 – Загальні показники обсягів залучених інвестицій в Україні за 2010-2014 рр., у млн. грн.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіку країни, (у перерахунку з середнім офіційним курсом)	317846,2	356994,6	402219,7	441987,3	678209,9
Загальний обсяг капітальних інвестицій	180575,5	241286,0	273256,0	249873,4	219419,9
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності	8045,5	14333,9	11480,56	9562,6	7695,9

Джерело: складено і розраховано самостійно за даними [2]

Зазначимо, що загалом економіка України характеризується низьким рівнем залучення іноземних інвестицій (існує величезний розрив між попитом та пропозицією на іноземні інвестиції), що обумовлено перш за все несприятливим інвестиційним середовищем (а сьогодні, ще й нестабільністю економічної ситуації загалом, і політичної, зокрема неспокоєм на сході України, веденням бойових дій), нерозвиненою фінансово-кредитної системи, фондовим ринком, частими змінами у податковому кодексі, і в умовах кризи низьким рівнем заощаджень населення в інвестиції (за даними НБУ українці у 2014 році зняли з депозитів 60% валюти та удвічі менше гривні). За даними компанії Research&Branding Group індекс інвестиційної активності у 2013 році становив 4,1 пункти за десятибальною шкалою (у 2012 році – 4,23). Інвестиційна активність, й відповідно інвестиційне середовище – погіршується.

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат у 2014 році в Україні залишаються власні кошти підприємств – 6540,3 млн. грн. (або 85,0% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 9 підприємств, місцевих бюджетів – 12, загальний обсяг яких становив 349,8 млн. грн. (4,6%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 6 підприємств, іноземних – 11, загалом їхній обсяг становив 146,9 млн. грн. (1,9%); кредитами скористалося 39 підприємств, обсяг яких становив 561,1 млн. грн. (7,3%) [3, с. 161]. Загалом ці витрати для України є недостатніми для проведення модернізаційних перетворень. У таблиці 2 наведена порівняльна характеристика часток асигнувань державного бюджету (витрат) на дослідження і розробки у відсотках від загального обсягу державних видатків країн з ринковою економікою і України.

Аналіз даних таблиці 2 показує занадто малі витрати (менше 0,1%) на дослідження і розробки, в той час як у Європейському Союзі найменший показник 0,39% у Латвії за 2014 рік, тобто українська держава майже не приймає участі у фінансуванні досліджень і розробок. За таких показників Україна не зможе досягнути економічного розвитку прибалтійських країн, чи країн Східної Європи, незважаючи на те, що у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» передбачалося запровадження європейських стандартів життя і вихід на провідні позиції країн світу, та схожі індикатори реалізації Стратегії (25 показників) [9]. Залучення інвестицій, як державних, так і приватних, як національних, так й іноземних є необхідною умовою для проведення ефективної інвестиційно-інноваційної модернізації. У таблиці 3 та на рис.1. наведені порівняльні дані щодо інвестування бізнесом, урядом та населенням у ЄС-28 та в Україні за період 2010-2014 роки.

Таблиця 2 – Державні інвестиції в НДДКР у ЄС, 2010-2014 роки (частка асигнувань державного бюджету або витрат на дослідження і розробки, % від загального обсягу державних видатків)

Країна	2010	2011	2012	2013	2014
США	2,66	2,34	2,24	2,22	2,04
Японія	1,81	1,83	1,84	1,85	1,77
Південна Корея	2,65	3,05	3,03	:	:
ЄС - 19	1,56	1,52	1,53	1,44	1,44
ЄС - 28 в тому числі країни з найменшими показниками	1,49	1,45	1,45	1,38	1,41
Латвія	0,46	0,36	0,38	0,4	0,39
Румунія	0,74	0,7	0,68	0,59	0,59
Мальта	0,37	0,54	0,52	0,65	0,67
Болгарія	0,81	0,73	0,69	0,7	0,65
Україна	0,029	0,045	0,056	0,006	0,066

Джерело: складено і розраховано самостійно за даними [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]

Таблиця 3 – Інвестиції інституційних секторів ЄС-28 та України за 2010-2014 роки

Показники, % ВВП	2010	2011	2012	2013	2014
ЄС-28					
Загальні інвестицій,	20.43	20.54	20.10	19.59	19.80
Бізнес інвестиції	11.34	11.78	11.75	11.50	11.73
Урядові інвестиції	3.52	3.27	3.08	2.98	2.92
Інвестиції домогосподарств	5.58	5.48	5.27	5.11	5.15
Україна					
Загальні інвестицій	16,68	18,53	19,36	17,17	13,82
Бізнес інвестиції	10,28	11,33	12,12	11,39	9,74
Урядові інвестиції	1,74	1,36	1,6	1,65	1,39
Інвестиції домогосподарств	0,94	1,33	1,16	0,42	0,17

Джерело: складено і розраховано самостійно за даними [4, 8]

Аналіз даних показує загальну тенденцію як в ЄС-28, так і в Україні; найбільша питома вага інвестицій припадає на бізнес сектор, тобто власні кошти підприємств та організацій; на другій позиції – інвестиції домашніх господарств (в країнах ЄС – у 2,5 разів більше, ніж в Україні), на третій позиції – урядові інвестиції (в країнах ЄС у 2 рази більше).

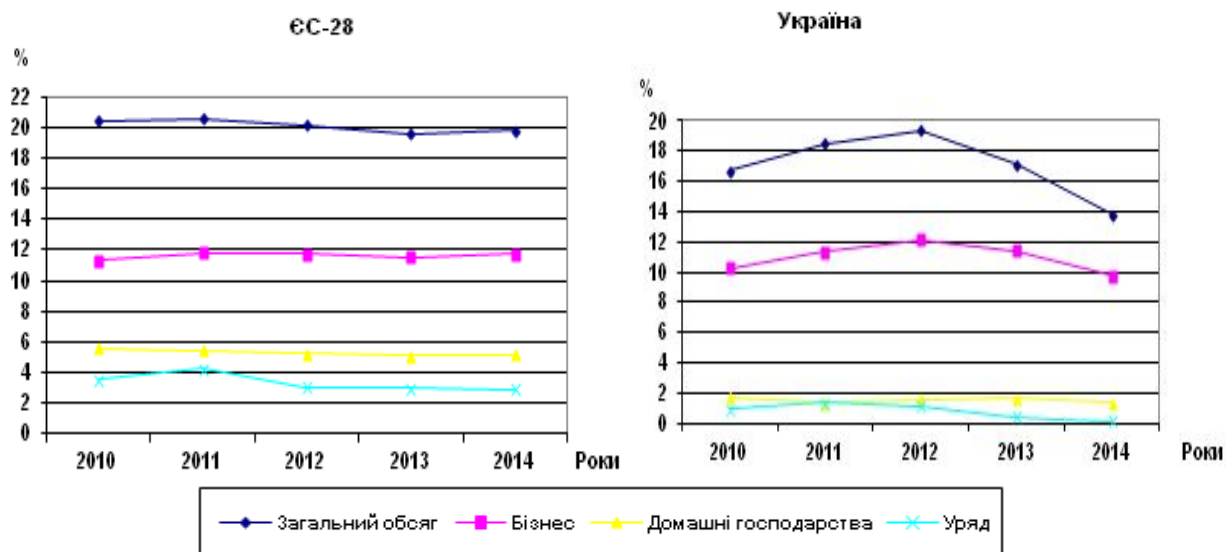

Рисунок 1 – Інвестиції інституційних секторів ЄС-28 та України за 2010-2014 роки, у % до ВВП

Джерело: розраховано самостійно на основі [4, 8]

В європейських країнах (а також з певними відмінами для Японії) по-перше, держава активно втручається в цю сферу як шляхом часткового фінансування робіт (на передвиробничій стадії науково-технічних розробок), так і в більш регламентованому стимулюванні інноваційного процесу на виробничій та післявиробничій стадіях (особливо це характерно для Франції); по-друге, значна частина високих технологій є результатом спільних міждержавних проєктів у межах ЄС, що дозволяє сконцентрувати сукупні кошти та дослідницький потенціал на найбільш важливих напрямках технологічного розвитку [10, с. 27].

Отже, в умовах сприятливого інвестиційного середовища, в першу чергу мають бути залучені національні інвестиції – урядові та заощадження домогосподарств, хоча в загальних обсягах бізнес-інвестиції (національні та іноземні) становлять більше 60%. Ця ситуація свідчить про те, що в Україні з 2012 року інвестиції домогосподарств «вимиваються» з національної економіки на фоні недовіри уряду, а урядові інвестиції залежать від бюджету, який для досліджень і розробок, для науки за усі роки незалежності фінансувався майже по остаточному принципу. І лише в Україні іноземні транснаціональні корпорації здійснювали інвестування в більшій частині надходження інвестицій, це такі як McDonald's Corporation, Nestlé S.A., British American Tobacco, British Petroleum, Procter&Gamble, Shell, Coca-Cola, Unilever, PepsiCo, загальних обсяг вкладень яких становив понад 1,4 млрд. грн. Серед цих найбільших корпорацій в Україні 4 належать США, які загалом вклали в економіку України понад 10% усіх іноземних інвестицій зі США. Зазвичай найбільше корпорації вкладають в українську економіку у харчову промисловість, також у банківську сферу тощо, що пояснюється відносно швидкою окупністю.

Для виявлення прогалин в інвестиційно-інноваційній модернізації національної економіки та підвищення її ефективності за рахунок певних індикаторів, і для наближення до цілей і завдань, які зазначені у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» пропонуємо сформулювати інтегральний показник інвестиційно-інноваційної модернізації економіки країни, який розраховується за формулою:

$$I_m = \sum x_i \times y_i \quad x_i = \sum m_i \times n_i$$

де, x_i – бізнес інвестиції; урядові інвестиції; інвестиції домогосподарств;

y_i – питома вага фактору в інтегральному показнику інвестиційно-інноваційної модернізації;

m_i – фактор (бальна оцінка), що впливає на прийняття рішення щодо інвестування в НДДКР для бізнесу, уряду, домогосподарств;

n_i – питома вага складової у даному факторі.

Так, факторами, які впливають на прийняття рішення щодо інвестування в НДДКР для бізнесу є інвестиційний клімат, рівень оподаткування в країні, інвестиційна привабливість, легкість ведення бізнесу, корупція тощо; для уряду основними факторами є сукупний попит, процес розширеного відтворення, будівництво інфраструктурних об'єктів, співробітництво у галузі НДДКР тощо; для домогосподарств основними факторами є відсоткова ставка, розвиток малого та середнього бізнесу, законодавство тощо.

Висновок. Для здійснення ефективних інвестиційно-інноваційних модернізаційних перетворень з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її стійкого розвитку необхідно залучати як вітчизняні, так й іноземні інвестиції, які будуть спрямовуватися, перш за все у дослідження і розробки. Саме відсутність дієвих стимулів призводить до відтоку інвестицій уряду, домогосподарств і зменшення бізнес інвестицій, що призводить до погіршення матеріально-технічної бази у більшості галузей економіки, а низький технологічний рівень зумовлює високий рівень енергоємності. Запропонований нами інтегральний показник інвестиційно-інноваційної модернізації економіки країни дає можливість отримати інформацію щодо основних факторів модернізаційних перетворень і дозволяє проаналізувати вплив кожного з них на інвестиційно-інноваційної модернізацію, і відповідно прийняти обґрунтоване рішення щодо коригування інвестиційної та інноваційної політики.

Перелік посилань:

1. *Global Competitiveness Report 2015-2016 / Professor Klaus Schwab, Professor Xavier Sala-i-Martin – Geneva, World Economic Forum, 2015. – 403 p.*

2. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник – К.: Державна служба статистики, 2014. – 314 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник – К.: Державна служба статистики, 2013. – 287 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник – К.: Державна служба статистики, 2015. – 255 с.
8. Eurostat [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
9. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
10. Будкін В. Державна інноваційна політика: український та зарубіжний досвід / В. Будкін // Дослідження міжнародної економіки: Зб. наук. пр. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2011. – № 1 (66). – С. 25-40.

Стаття надійшла: 09.05.2016 р.
Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

